

УДК 378.046 – 021.68.091.113 : 316.772 (045)
DOI: 10.15587/2519-4984.2019.154696

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНОСТІ

© В. Я. Ястребова, Т. М. Бабко

У статті висвітлено теоретичні та практичні аспекти підготовки управлінців освітніх закладів до впровадження концепції соціальної згуртованості у соціокультурному середовищі.

Актуальність дослідження полягає в тому, що становлення громадянського суспільства в Україні зумовлює спільну діяльність закладу освіти із громадою з метою вирішення соціальних проблем і збагачення соціокультурного оточення, проте сучасні менеджери освіти, не маючи достатнього досвіду діяльності в нових соціально-економічних умовах, потребують опанування дієвими механізмами здійснення соціального партнерства із представниками зовнішнього середовища (державними та комерційними установами й інституціями, а також громадськими об'єднаннями і спільнотами).

У статті презентовано розроблену на кафедрі менеджменту освіти та психології Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти навчальну програму тренінгу «Розвиток соціальної згуртованості суб'єктів освітнього процесу» (24 академічних години), яку апробовано під час міжкурсової підготовки керівників закладів освіти Запорізької області. Ця навчальна програма може використовуватись під час підготовки і підвищення кваліфікації керівників у закладах вищої та післядипломної освіти. Також презентовано використані під час тренінгу практичні методи та техніки, які сприяють встановленню партнерських взаємовідносин з громадою: розробка соціальної мапи мікрорайону, моделювання, проектування, методика проведення успішних переговорів, логіка складання та прийняття маніфесту про проголошення єдності, досягнення домовленостей про спільне конструктивне співіснування, взаємодію різних соціальних партнерів та ін.

Автори дослідження доводять, що залучення керівників закладів освіти до активного навчання й інтенсивного спілкування у форматі тренінгу сприяє створенню нового управлінського досвіду сучасних менеджерів освіти.

У статті відзначено, що використання керівниками закладів освіти у відносинах із соціальними партнерами соціальних технік та методик взаємодії, сприятиме досягненню соціальної згуртованості у соціокультурному оточенні закладів освіти, що, серед інших, є чинником, який може позитивно впливати на підвищення рівня соціальної якості життя певної соціокультурної території та становлення громадянського суспільства України

Ключові слова: соціальна згуртованість, соціальне партнерство, керівники закладів освіти, тренінг, методики взаємодії

1. Вступ

Одним із базових понять розвитку сучасного суспільства є концепт «соціальна згуртованість», що передбачає активну участь громадян у розв'язанні широкого кола актуальних проблем громади, об'єднання різних прошарків населення на основі спільних цінностей. Ця концепція є дуже актуальною для України, тому що результати міжнародних досліджень довели, що за рівнем соціальної згуртованості наша країна посідає низьку позицію, й, у порівнянні зі станом суспільства до подій радикальних змін 2013 року, рівень згуртованості населення в Україні навіть не досягає середнього [1, 2].

Не менш актуальною є ця проблема й для системи вітчизняної освіти, тому що оточуюче соціокультурне середовище виступає замовником і користувачем освітніх послуг, разом з цим участь його представників в розв'язанні спільних проблем може багато в чому вплинути на якість життєдіяльності закладу освіти. Одним із вагомих факторів розв'язання проблем якості освіти є не просто конструктивна взаємодія з громадою, а досягнення

соціальної згуртованості на основі загальних цінностей і спільних інтересів. При цьому слід зазначити, що концепція соціальної згуртованості є новою для освітянської спільноти, керівники закладів освіти не володіють практиками досягнення згуртованості в оточуючому середовищі, що і визначає актуальність обраної проблеми для закладів післядипломної педагогічної освіти.

2. Літературний огляд

Поняття «соціальна згуртованість» як предмет дослідження виникло у наукових працях дослідників суспільно-політичних і соціально-економічних наук. Традиції дослідження соціальної єдності, солідарності та згуртованості було закладено ще відомим соціологом Е. Дюркгеймом, який вважав, що «суспільство існує завдяки тому, що люди певним чином солідарні — вони мають спільні уявлення, розмовляють зрозумілою мовою, дотримуються певних норм» [3].

Теоретично-методологічне підґрунтя наукових уявлень щодо ідеї соціальної згуртованості та кон-

цепції її розвитку було закладено у програмних документах Ради Європи й наприкінці ХХ століття стало предметом наукового аналізу. До сьогодні є актуальним вивчення сутності даного явища, аналіз емпіричних і експериментальних досліджень його прояву та визначення провідних факторів і механізмів підвищення соціальної згуртованості у мультикультурному середовищі [4, 5]. У світовій науковій літературі розглядаються також питання регіональної специфіки формування соціальної згуртованості у західних і азійських спільнотах [6].

В Україні, в умовах глобальних викликів, «соціальна згуртованість» визначається як «доктрина забезпечення стійкості розвитку суспільства» й обґрунтовується необхідність її реалізації у багатьох суспільних галузях, й «освіті та перепідготовці» зокрема [7]. Науковцями підкреслюється важливість формування «згуртовуючого» соціокультурного простору для вирішення нагальних суспільних проблем [8, 9].

У сучасних вітчизняних наукових дослідженнях розкривається зміст поняття «соціальне згуртування», доводиться важливість європейського досвіду реалізації цієї концепції для України [10]. «Соціальна згуртованість» трактується як «стан, за якого група людей у межах певної території (як держави, так і окремої місцевості /села, району, міста/) демонструють здатність до співпраці, зорієнтованої на продуктивні зміни; можливість без втрати індивідуальних відмінностей забезпечити координацію і співпрацю заради реалізації критично важливих цілей суспільства; ступінь соціальної спільності (стан єдності спільноти) [11].

У науково-педагогічній літературі розглядаються особливості формування освітньої політики в контексті децентралізації та автономії шкіл, вивчаються можливості оптимізації ресурсів місцевих громад, розкриваються механізми розбудови громадсько-активних шкіл, описується досвід реалізації ними різноманітних громадських, соціальних, навчальних проєктів, спрямованих на розвиток громади [12, 13].

Але безпосередньо теоретичні та практичні аспекти підготовки у закладах післядипломної освіти керівників освітніх закладів до впровадження концепції соціальної згуртованості висвітлено недостатньо.

3. Мета і задачі дослідження

Мета дослідження – вивчити можливості післядипломної освіти щодо підготовки керівників закладів освіти до впровадження концепції соціальної згуртованості у соціокультурному оточенні.

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі:

1. Обґрунтувати теоретичні засади підготовки керівників закладів освіти до впровадження концепції

соціальної згуртованості у соціокультурному середовищі.

2. Розробити навчальну програму тренінгу «Розвиток соціальної згуртованості суб'єктів освітнього процесу».

3. Здійснити апробацію розробленої навчальної програми в умовах післядипломної педагогічної освіти.

4. Визначити соціальне значення впровадження концепції соціальної згуртованості у соціокультурному оточенні.

4. Підготовка у післядипломній освіті керівників освітніх закладів до впровадження концепції соціальної згуртованості

Аналіз документів про освіту (Закон України «Про освіту» (2017), Концепція нової української школи) свідчить, що одним із напрямків вітчизняної державної політики є спрямованість на посилення ролі органів місцевого самоврядування, активізацію участі батьківської громади, піклувальних рад, меценатів, громадських організацій, фондів, засобів масової інформації в управлінні навчальними закладами, прогнозуванні їх розвитку, оцінці якості освітніх послуг. Усе це ставить нові вимоги до управлінської компетентності керівника.

В освітній діяльності КЗ «ЗОІППО» ЗОР склався досвід проведення тренінгів для працівників закладів освіти з актуальних проблем педагогічної теорії та практики. Кафедрою менеджменту освіти та психології використано практико орієнтовану форму тренінгу для підготовки керівників закладів освіти до впровадження концепції соціальної згуртованості.

Авторами дослідження розроблено й апробовано навчальну програму тренінгу «Розвиток соціальної згуртованості суб'єктів освітнього процесу».

Мета тренінгу полягає у підготовці управлінців до використання ефективних практик, що сприятимуть соціальній згуртованості та встановленню партнерських відносин закладів освіти та громади.

Основні завдання тренінгу:

– визначити сутність поняття «соціальна згуртованість», сприяти усвідомленню критеріїв та показників її прояву;

– висвітлити сучасні стратегії та технології конструктивної співпраці школи із громадою на засадах культурної, просвітницької, громадської активності;

– сприяти засвоєнню алгоритму розробки спільного рішення про проголошення єдності й об'єднання; домовленостей про спільне конструктивне співіснування, взаємодію.

У цілому навчальна програма тренінгу розрахована на 24 години аудиторної роботи. Навчально-тематичний план тренінгу наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Навчально-тематичний план тренінгу «Розвиток соціальної згуртованості суб'єктів освітнього процесу»

№ з/п	Зміст навчального модуля	Кількість ауд. год.
Модуль 1. Вступ		2
1.1	Знайомство учасників тренінгу.	1
1.2	Презентація цільового блоку, знайомство з методами проведення тренінгу	1
Модуль 2. Теоретичні та практичні основи досягнення соціальної згуртованості закладів освіти та громади		6
2.1	«Соціальна згуртованість» як результат ефективної взаємодії закладу освіти з громадою	2
2.2	Технологія аналізу соціального оточення закладу освіти	4
Модуль 3. Технології соціального партнерства в Новій українській школі		10
3.1	Моделі і технології соціального партнерства в сучасній практиці закладів освіти	2
3.2	Стратегії ведення ефективних переговорів	4
3.3	Вибір моделі ефективної поведінки в переговорах	4
3.4	Перспективи впровадження громадсько-державної моделі управління закладом освіти на основі соціального партнерства	2
Модуль 4 Контрольно-діагностичний		6
4.1	Розробка, візуалізація та презентація маніфесту як основи програми спільної діяльності закладу освіти з громадою	6
РАЗОМ:		24

Програма тренінгу складається з чотирьох модулів. Зупинимося більш докладно на особливостях реалізації кожного з них.

Модуль 1. Вступ до тренінгу.

Мета модуля: психологічне налаштування учасників на тренінг.

Реалізація модуля починається зі знайомства учасників тренінгу. Відбувається актуалізація очікувань від тренінгу, прийняття правил роботи групи.

Модуль 2. Теоретичні та практичні основи досягнення соціальної згуртованості закладів освіти та громади.

Мета модуля: створити умови для усвідомлення учасниками тренінгу сутності поняття «соціальна згуртованість».

У процесі роботи над сутністю ключового поняття, учасники тренінгу дійшли висновку, що в діяльності сучасного закладу освіти «соціальна згуртованість» як «стан єдності» адміністрації, педагогічного колективу, учнів та їх батьків грає дуже важливу роль для вибудовування конструктивної взаємодії як у внутрішньому, так і в зовнішньому середовищі заради досягнення критично важливих суспільних цілей. Також було виділено конкретні показники до трьох критеріїв, визначених у науковій літературі [1, 2]:

1. Соціальні відносини; рівень стосунків між різними соціальними групами.
2. Співпричетність і відчуття почуття безпеки.
3. Громадянська поведінка і цінності.

Розуміння й засвоєння усіма учасниками тренінгу представленої теоретичної інформації сприяє усвідомленню значення й актуальності обраної проблеми, а також допомагає детальніше уявити сутнісні характеристики прояву соціальної згуртованості всіх суб'єктів освітнього простору.

Проходження даного модулю передбачає також оволодіння технологією аналізу соціального оточення закладу освіти, що реалізується шляхом створення учасниками тренінгу докладної візуалізованої соціальної мапи мікрорайону. Обраний формат візуалізації дозволяє детально відтворити все, що в зовнішньому середовищі знаходиться навколо освітньої установи (житлові будинки, недобудови, автодороги, лісосмуги тощо).

Підсумовуючи результати даної частини, учасники усвідомлюють, що кожен із відтворених елементів зовнішнього середовища може по-різному (як позитивно, так і негативно) впливати на діяльність освітнього закладу, а також представляти як потенційних союзників і прихильників, так і суперників й опонентів.

Така форма роботи дозволяє виділити найгостріші соціальні проблеми, що виникають у зовнішньому середовищі й негативно впливають на якість життєдіяльності закладу освіти, а також сприяє визначенню ступеня можливого впливу на розв'язання обраних проблем та конкретизує процес пошуку майбутніх соціальних партнерів у зовнішньому середовищі.

Модуль 3. Технології соціального партнерства в Новій українській школі.

Мета модуля: сприяти оволодінню керівниками закладів освіти технологіями соціального партнерства та методиками їх використання для досягнення соціальної згуртованості.

Підготовка групи до розробки моделей соціального партнерства починається з визначення і порівняння споріднених понять: «взаємодія», «співпраця», «співробітництво», «координація», «партнерство». Базовою для них виступає філософська категорія «взаємодія», яка, згідно наукових досліджень [14], має наступні ознаки:

- наявність певних вигод для кожного із суб'єктів взаємодії;
- узгодженість в діях суб'єктів взаємодії;
- спрямованість дій кожного із суб'єктів на досягнення спільної мети;
- демократичний характер, рівноправність відносин та інше.

Учасники тренінгу доходять висновку, що тільки поняття «партнерство» відповідає сутності категорії «взаємодії» за такими ознаками як взаємний вплив суб'єктів відносин один на одного, рівноправність, врахування виграшу кожного тощо. Отже, соціальне партнерство, в основі якого лежить система методів і способів узгодження протилежних інтересів, вирішення соціальних проблем і регулювання протиріч між різними взаємодіючими суб'єктами, може бути ефективною технологією досягнення соціальної згуртованості.

Упродовж тренінгу розробка моделей соціального партнерства здійснюється в групах за наступними напрямками: партнерство серед соціальних груп системи освіти; партнерство з представниками інших державних і недержавних установ; партнерство, яке здійснює заклад освіти як внесок в становлення громадянського суспільства. Варіанти моделей соціального партнерства розробляються на основі складеної мапи соціального оточення закладу освіти.

Спрямування діяльності учасників тренінгу на засвоєння соціальних технік і методик взаємодії, що сприятимуть досягненню соціальної згуртованості, здійснюється на основі використання методу Networking, спрямованого на пошук соціальних партнерів для швидкого та ефективного вирішення професійних задач; моделювання соціального середовища (створення мапи соціального середовища) та розробки моделей соціального партнерства, проектування (розробка соціальних проектів), опанування стратегіями ведення ефективних переговорів (гра «Апельсин»), моделями ефективного поведінки у переговорах та інше.

Суттєве практичне значення для керівників закладів освіти має вміння вести переговори, а саме: вибір стратегії («перемога будь-що» чи «win-win») та використання моделей ефективного поведінки. Ці вміння учасники тренінгу опановують шляхом групового інсценування переговорів на задану тему з наступним коментарем щодо обраної стратегії та моделей поведінки. У запропонованих до інсценування завданнях були представлені потенційно можливі соціальні партнери: керівники органів місцевого самоуправління, підприємці, громадські організації, представники батьківської громади тощо.

Логічним завершенням модуля «Технологія соціального партнерства в Новій українській школі» є обговорення перспектив впровадження моделі громадянсько-державного управління закладом освіти. Згідно цієї моделі саме громада виконує ролі ініціатора, організатора та активного учасника в управлінні закладом освіти. Громадянсько-державне управління здійснюється структурами громадянського суспільства – добровільно утвореними об'єднаннями, асоціаціями й організаціями громадян, які здійснюють громадську освітню політику на основі демо-

кратичних процедур самоуправління та співуправління [15]. Тому досягнення соціальної згуртованості суб'єктів освітнього простору як у внутрішньому середовищі, такі із зовнішнім оточенням, сприятиме реальному впровадженню цієї моделі управління й у освітніх закладах, які підпорядковуються державним, регіональним та місцевим органам управління.

Модуль 4 Контрольно-діагностичний.

Мета модуля: підведення підсумків тренінгу.

Завершується тренінг тим, що кожна група учасників на основі визначених соціальних проблем, з урахуванням потенційно можливого складу зацікавлених у їх розв'язанні соціальних партнерів, розробляє маніфест (усне або письмове викладення узгоджених цінностей, принципів, дій, яке приймається і проголошується певною спільнотою як основа програми спільної діяльності).

Після складання тексту маніфесту учасники тренінгу візуалізують та емоційно презентують його.

5. Результати дослідження

У результаті проведеного дослідження доведено ефективність використання у післядипломній освіті формату тренінгу для підготовки менеджерів освіти до впровадження концепції соціальної згуртованості; розроблено навчальну програму тренінгу, «Розвиток соціальної згуртованості суб'єктів освітнього процесу», яка може використовуватись під час підготовки і підвищення кваліфікації керівників у закладах вищої та післядипломної освіти; апробовано практично соціальні методи та техніки, які сприяють досягненню соціальної згуртованості у зовнішньому середовищі закладу освіти.

6. Висновки

1. Обґрунтування теоретичних засад підготовки керівників закладів освіти до впровадження концепції соціальної згуртованості передбачало адаптацію загальноновизначених ключових понять з обраної проблеми до застосування їх в освітньому середовищі.

2. Розроблено навчальну програму тренінгу «Розвиток соціальної згуртованості суб'єктів освітнього процесу». Навчальна програма тренінгу отримала позитивні рецензії, обговорена на засіданні кафедри менеджменту освіти та психології та затверджена Науково-методичною радою КЗ «ЗОІППО» ЗОР.

3. Апробація розробленої навчальної програми в умовах післядипломної педагогічної освіти довела, що зміст та обрана форма навчання сприяють впровадженню керівниками закладів освіти концепції соціальної згуртованості у соціокультурному середовищі, що є одним із важливих факторів впливу на підвищення рівня соціальної якості життя певної соціокультурної території, а також сприяє впровадженню громадянсько-державної моделі управління в освіті.

4. Соціальне значення впровадження концепції соціальної згуртованості у освітній сфері полягає у поєднанні зусиль закладів освіти з громадою у розв'язанні не тільки освітянських, а й соціально значущих проблем.

У руслі загальноєвропейських тенденцій по- в освітньому менеджменті технології досягнення
требують подальшого дослідження та впровадження соціальної згуртованості.

Література

1. Бондаренко М., Бабенко С., Боровський О. Згуртованість в Україні (досвід аплікації методики bertelsmann stiftung до даних європейського соціального дослідження) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія. 2017. № 1 (8). С. 58–65.
2. Індекс соціальної згуртованості і примирення ООН для східної України. Соціальна згуртованість і почуття співпричетності. URL: <https://use.scoreforpeace.org/uk/easternUkraine/2017-General%20population-0>
3. Cotterrell R. Emile Durkheim: Justice, Morality and Politics. International Library of Essays in the History of Social and Political Thought. London: Routledge, 2010. 504 p. doi: <http://doi.org/10.4324/9781315256610>
4. Fonseca X., Lukosch S., Brazier F. Social cohesion revisited: a new definition and how to characterize it // Innovation: The European Journal of Social Science Research. 2018. P. 1–23. doi: <http://doi.org/10.1080/13511610.2018.1497480>
5. Social quality: from theory to indicators / ed. by van der Maesen L. J. G., Walker A. London: Palgrave Macmillan, 2012. 336 p. doi: <http://doi.org/10.1007/978-0-230-36109-6>
6. Social Cohesion and Its Correlates: A Comparison of Western and Asian Societies / Delhey J. et. al. // Comparative Sociology. 2018. Vol. 17, Issue 3-4. P. 426–455. doi: <http://doi.org/10.1163/15691330-12341468>
7. Колот А. Соціальна згуртованість як доктрина забезпечення стійкості розвитку суспільства в умовах глобальних викликів // Україна: аспекти праці. 2009. № 7. С. 11–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uap_2009_7_4
8. Гриненко А. М., Кирилук В. В. Соціальна згуртованість суспільства: соціально-політичний аспект // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. 2013. № 8. С. 261–264.
9. Кучереносов В. Соціальна згуртованість та розбудова спроможностей в Україні: матеріали для тренінгу. Київ, 2015. URL: http://www.ion.org.ua/sites/default/files/social_cohesion_training_materials.pdf
10. Orzhel O. Yu. Kontseptualni pidkhody do vyznachennia sotsialnoho zghurtuvannia. URL: [http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2012-01\(7\)/12ooyvsz.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2012-01(7)/12ooyvsz.pdf)
11. Полунеев Ю. В. Соціальна згуртованість як складова економічного прориву // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Економіка. 2011. № 33. (1). С. 161–166. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/4554>
12. Товкало М. Я. Стандарти громадсько-активної школи: розвиток громади: навч.-метод. пос. / ред. Даниленко Л. І. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 50 с.
13. Школа як осередок розвитку громади: досвід формування освітньої політики в контексті децентралізації та інших змін / ред. Софій Н. З. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2016. 181 с.
14. Ярмак О. М. Поняття, сутність взаємодії та її роль у розвитку соціальної системи // Право і безпека. 2006. № 5. С. 47–55.
15. Королюк С. В. Особливості громадсько-державного управління в діяльності сучасної школи // Теорія та методика управління освітою. 2010. № 3. URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/3/10kormsa.pdf>

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук Гурою Т.Є.
Дата надходження рукопису 20.12.2018*

Ястребова Валентина Яківна, кандидат педагогічних наук, професор, кафедра менеджменту освіти та психології, Комунальний заклад «Запорізький інститут післядипломної педагогічної освіти та психології» Запорізької обласної ради, вул. Незалежної України, 57-А, м. Запоріжжя, Україна, 69035
E-mail: prorektormmr@gmail.com

Бабко Тетяна Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра менеджменту освіти та психології, Комунальний заклад «Запорізький інститут післядипломної педагогічної освіти та психології» Запорізької обласної ради, вул. Незалежної України, 57-А, м. Запоріжжя, Україна, 69035
E-mail: tet.babko@ukr.net